

МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЯК НОСІЇВ КУЛЬТУРНО-МОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Людмила МАСЛОВСЬКА,

*вчитель-методист української мови та літератури,
відмінник освіти України, Київська гімназія східних мов №1*

У статті висвітлено основні аспекти проблеми формування мовної особистості як умови мовленнєвого розвитку учнів основної школи на уроках української мови. У ній наголошується, що ефективність формування національно-мовної особистості залежить від цілеспрямованого пошуку шляхів удосконалення організації рідномовної освіти, свідомого проектування змісту навчання на основі оптимального поєднання традиційних та інноваційних педагогічних технологій, дидактичних методів, прийомів, форм і засобів навчання.

Ключові слова: *основна і старша школа; мовна особистість, мовленнєвий розвиток, принципи мовленнєвої культури.*

SPEECH DEVELOPMENT OF PUPILS AS TRANSMITTERS OF CULTURAL-LINGUISTIC VALUES BY MEANS OF UKRAINIAN: THE RESULTS OF INNOVATION ACTIVITY. **Liudmyla MASLOVSKA**, Senior Teacher of Ukrainian language and literature, Excellent Teacher of Ukraine Gymnasium of Oriental languages №1 of Kyiv.

In article reviewed the main aspects of a problem of the linguistic personality's forming as terms of speech development of the basic school's students on the lessons of Ukrainian. It is marked, that efficiency of forming of the nationally-linguistic personality depends on the purposeful search of ways of improvement of organization of native language education, conscious planning of studies content on the basis of an optimal combination of traditional and innovative pedagogical technologies, didactic methods, receptions, forms and means of studies.

Keywords: secondary and upper secondary school; linguistic personality; speech development, principles of the linguistic culture.

Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється.

В. Сухомлинський

A teacher's profession is a study of a human nature, permanent penetration in the man's difficult spiritual world, that never stops.

V. Sukhomlynskyi

Постанова проблеми. Реформування в Україні загальної середньої освіти в сучасних умовах передбачає виховання національно свідомої, різнобічно розвиненої особистості з високими морально-громадянськими цінностями. Пріоритетним освітнім завданням є підготовка здобувачів освіти до активної життєдіяльності в умовах сьогодення, розв'язання якого потребує переосмислення усталеної організації процесу навчання української мови відповідно до запитів суспільства, напрямів розвитку мовної освіти, загальноєвропейських рекомендацій із питань стратегій і тактик формування мовної особистості, людини самодостатньої, комунікативно компетентної, здатної й готової до спілкування в будь-якій життєвій ситуації і в різних сферах суспільного життя. Потреба суспільства в активних, творчих, діяльних, обдарованих, інтелектуально й духовно розвинених громадянах зумовлює орієнтацію процесу навчання і виховання на становлення й розвиток особистості, яка здатна також і до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення, уміє використовувати здобуті знання для творчого розв'язання життєвих проблем, прагне реалізувати себе.

Провідну роль в особистісному розвитку здобувачів освіти відіграє українська мова, адже особистість учня формується переважно на мові, на лексико-поняттєвому арсеналі та її засобах, а розкривається як освічена яскрава індивідуальність.

Нині основною метою навчання української мови у закладах загальної середньої освіти є формування в школярів комунікативної компетентності. Це має бути особистість, яка не тільки знає мову, а й вільно користується нею з урахуванням різноманітних життєвих ситуацій і дотриманням культури спілкування. У нинішніх умовах основної школи домінуючою є особистісна орієнтація навчання, яка передбачає забезпечення оптимальних умов для різнобічного мовленнєвого розвитку кожного здобувача освіти, урахування його індивідуальних особливостей, пізнавальних потреб, інтересів, прагнень, заохочення до самостійності у вивченні мови, самопізнання й саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслена проблема постійно перебуває у полі зору науковців, які переосмислюють мету й результати мовної освіти, висвітлюють нове бачення змісту шкільного курсу української мови, визначають пріоритетні технології навчання мови, шляхи і способи як взаємодії вчителя й учнів, учнів між собою. Також цій проблемі надають перевагу вчителі-практики, які прагнуть відшукати ефективні методики активізації навчально-пізнавальної діяльності на уроці, спрямовані на розвиток пізнавально-

го інтересу до навчального предмета, формування компетентної мовної особистості школяра. Саме орієнтація на особистість спричинює пильну увагу до проблеми свідомого навчання мови й мовлення. Важливого значення набуває реалізація таких принципів навчання, що активізують інтелектуально-емоційну діяльність школярів, активнодієві форми засвоєння змісту освіти; надається перевага мовленнєвим аспектам навчання, які стосуються емоційної і когнітивної сфер особистості і які є актуальними для компетентісно орієнтованого навчання української мови учнів основної школи.

Проблемі формування мовної особистості приділено значну увагу в розвідках Н. Бондаренко, Г. Бопіна, Л. Варзацької, М. Вашуленка, С. Карамана, В. Карасика, Ю. Караулова, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентилюк, Л. Скуратівського та ін. У їхніх працях розглядається сутність і рівнева модель мовної особистості, розвиток таких її складників, як національно-мовна свідомість, мовні здібності, мовне чуття, мовний смак, мовно-ціннісні орієнтації. Так, наприклад, В. Карасик виокремлює такі особливості мовної особистості: мовна здібність як органічна можливість навчатися спілкування за допомогою мови; комунікативна потреба, спрямована на адресата мовлення, співрозмовника, колектив; комунікативна компетентність як вироблене вміння успішно спілкуватися; мовна свідомість як активне вербальне відображення у внутрішньому світі зовнішнього світу; мовленнєва поведінка як усвідомлена й неусвідомлена система вчинків, що розкривають характер і спосіб життя людини.

Пріоритетність завдань навчання здобувачів освіти успішної комунікації, необхідної для сучасного життя, впливає саме з мети, закладеної в новій редакції Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти України (2011) та оновленій програмі з української мови для 5–9 класів (2017), які ґрунтуються на засадах компетентісного, когнітивно-комунікативного, особистісно зорієнтованого та діяльнісного підходів до навчання, що зумовлює чітке визначення результативного складника засвоєння змісту базової й повної загальної середньої освіти [11, с. 5–8].

Так, компетентісний підхід акцентує увагу на діяльнісному змісті освіти, що передбачає пошук відповідей на дуже важливе дидактичне запитання – «Яких способів діяльності навчати?», передбачаючи здобуття досвіду самостійного розв'язання проблем. Комунікативно-діяльнісний підхід означає вивчення мови як засобу спілкування і здійснюється у процесі взаємопов'язаного й цілеспрямованого вдосконалення чотирьох видів мовленнєвої діяльності учнів – аудіювання (слухання-розуміння), читання, говоріння й письма. Соціокультурний підхід передбачає вивчення мови крізь призму народознавства і створеної українцями оригінальної та яскравої культури, що збагачує загальнолюдську культуру, поєднання й перероблення вивчених з інших предметів відомостей про світ в особистісний погляд на життя, своє місце в ньому, у власні переконання.

В умовах розбудови нової української школи домінують орієнтація навчання, яка передбачає забезпечення оптимальних умов для різнобічного мовленнєвого розвитку кожного учня, урахування його індивідуальних особливостей, пізнавальних потреб, інтересів, прагнень, заохочення до самостійності у вивченні мови, самопізнання й саморозвитку.

Мета статті – висвітлити основні аспекти формування мовної особистості як умови успішного мовленнєвого розвитку учнів основної школи, визначити шляхи вдосконалення організації цієї роботи на уроках української мови.

Виклад основного матеріалу. В оновленій програмі з української мови враховано державний статус української мови, її суспільні функції, взято до уваги специфіку предмета, що має виразні інтегративні функції, здатність справляти різнобічний навчальний, розвивальний і виховний впливи на учнів, сприяти формуванню особистості, готової до активної, творчої діяльності в усіх сферах життя, формувати навички самостійної навчальної діяль-

ності, самоосвіти й самореалізації; ураховано сучасні організаційні форми, методи й технології навчання української мови закладах загальної середньої освіти [11, с. 5–8].

Серед стратегічних завдань, спрямованих на формування мовної особистості здобувача освіти, відзначимо основні із них: ознайомлення учнів із мовною системою; удосконалення вмінь учнів ефективно сприймати інформацію в усній формі (аудіювання) і в письмовій (читання); 3) розвиток умінь конструювати тексти у формі монологу (усно) і письмово) і діалогу; систематичне вдосконалення мовлення учнів шляхом: а) збагачення його новими словами, фразеологізмами, приказками, прислів'ями й крилатими висловами; б) урізноманітнення його граматичними засобами; в) розвитку стилістичної вправності; удосконалення загальнонавчальних умінь і навичок (тактичних, стратегічних, творчих); соціокультурний розвиток (світоглядний, народознавчий, естетичний, етичний).

Дослідники, об'єктом наукових пошуків яких є старша школа, зазначають, що вона «має базуватись на таких засадничих *принципах*: двоєдина реалізація суспільних та особистісних освітніх цілей; триєдина мета навчання, виховання і розвитку особистості; пластичність освітньої системи; свобода вибору освітньої траєкторії здобувачем; опора на унікальність, можливості особистості, досвід зі сфери її інтересів; орієнтація на розвиток нестереотипного раціонального креативного стратегічного мислення; полікультурний контекст освіти; об'єктивний моніторинг перебігу освітнього процесу і якості освіти як результату [2, с. 88]. Принагідно зауважимо, що ці принципи відповідають і завдання основної школи, адже реалізація мети навчання української мови передбачає не лише знання мовних засобів, необхідних і достатніх для спілкування, а й автоматизоване їх використання в актах комунікації. У зв'язку з цим важливе значення для методики має розмежування одиниць мови й мовлення, без чого неможливо побудувати ефективний процес оволодіння мовленням. Мовлення синтезується й активізується саме у процесі мовленнєвої діяльності людини, що включає мову й мовлення як внутрішні засоби та способи її реалізації [9, с. 2–4].

Процес формування мовної особистості здобувача освіти не можливий без опанування ним основних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання і письмо). У процесі говоріння й письма (продуктивна мовленнєва діяльність) людина висловлює свої думки, а під час аудіювання й читання (рецептивна мовленнєва діяльність) вона одержує мовленнєву інформацію, сприймає й розуміє думки інших. Оскільки, як зазначають науковці, «в умовах компетентнісного навчання української мови зростає роль *педагогічного працівника*, завдання якого – розвивати пізнавальні здібності кожної особистості, незалежне раціональне стратегічне креативне мислення, життєво важливі компетентності, спонукати до досліджень та експериментування; створювати ситуації та перспективи успіху кожного; організувати відкритий об'єктивний контроль за освітнім процесом, сформованістю навичок і вмінь, що дасть змогу відстежувати досягнення освітнього результату [2, 90]», то саме вчитель української мови, розвиваючи мовчу та мовленнєву компетентності, духовно збагачує особистість здобувача освіти, а отже, дбає про збереження та розвиток мовних традицій національного мовленнєвого етикету.

Результативність досвіду. Мета і завдання сучасної освіти спонукають мене до компетентнісного конструювання змісту нестандартних уроків (рольові уроки; уроки-сценарії; уроки-драматизації; уроки-презентації (власна таблична матриця) тощо). На уроках систематично використовую як традиційні, так і нетрадиційні, зокрема, інтерактивні методи навчання (мікрофон; акваріум; мозковий штурм; прес; пінг-понг).

Прагнучи того, щоб навчальний матеріал був цікавим і доступним учням, практикую: вибірково-розподільні, словникові, асоціативні диктанти; творче конструювання речень, словосполучень, прислів'їв, приказок; кодову роботу (речення, диктанти, вправи); мовознавчі вікторини (картки, цікаві конкурси); вправи з ключем.

Зрозуміло, що сучасний урок за своїми цілями (освітньою, виховною, розвивальною), змістом, структурою і методами організації та проведення має відповідати найновішим вимогам теорії й практики навчання української мови в школі та завданням Нової української школи і є високоефективним [3, с. 128].

Уроки української мови дають можливість інтегрувати отриману пізнавальну, навчальну інформацію, спонукають учнів і вчителів до спільної творчої діяльності. Джерелом розвитку інтересу до вивчення української мови можуть стати міжпредметні зв'язки в навчанні, інтегративні зв'язки української мови з українською літературою, історією, географією, образотворчим та музичним мистецтвом. Такі уроки постійно проводяться у Київській гімназії східних мов № 1. Нещодавно відбувся фестиваль культур народів світу. Учні розповідали про країну, мову якої вивчають: Китай, Туреччину, Японію, поєднуючи різноманітні завдання з музичним мистецтвом, географією, українською мовою.

У старших класах найчастіше використовуються *ігри дискусійного характеру та ігри, що моделюють майбутню професійну діяльність учнів*. Проведено низку виховних заходів: «Освіта – шлях до майбутньої професії, «Мої здібності. Як обрати професію?» та ін.

Під час заходу було використано такі види робіт: «Гімн професіям», рольова гра «Даємо поради», тести «Вибір професії» тощо.

Ефективність у навчанні також забезпечує *систематичне застосування дидактичних ігор* – ігор, ігрових ситуацій, що використовуються у процесі навчання і виховання з метою розвитку інтелекту, пізнавальної активності, творчого мислення учнів, спонукають їх до самостійного пошуку наукової інформації. У зв'язку з цим учителі намагаються *поєднати весь навчальний матеріал «наскрізним» сюжетом, застосовуючи імітаційне моделювання ситуацій*. Як правило, це ділові стосунки у виробничому колективі. Наприклад, програти ситуації: «Прийом на роботу», «Перший робочий день», «Прийом відвідувачів», «Нарада» та ін. Такий підхід зацікавлює учнів, формує в них професійно важливі комунікативні уміння, оскільки навчання відбувається через дії, максимально наближені до реальних умов ділового спілкування.

Провідним напрямом навчання у старших класах стає *узагальнення й систематизація найважливіших відомостей з мови, засвоєних в основній школі (5–9 кл.) з урахуванням їх комунікативної значущості*.

Важливе значення має *вдбір мовних відомостей*, що забезпечували б ефективність навчання української мови. При вивченні української мови важлива роль відводиться роботі над *засвоєнням її лексичного багатства*. Слід також урахувувати, що словниковий склад української мови значно збільшився. Помітним потоком впливаються в повсякденне життя *слова іншомовного походження*. Отже, необхідно допомогти старшокласникам *правильно працювати зі словниками, грамотно здійснювати інформаційний пошук*. Учнім буде корисно дізнатися, що сучасна лексикографія активно використовує можливості комп'ютерної техніки.

Особливої уваги з боку словесника вимагає *збагачення словника учнів власне українською лексикою*, словами, що витворилися в українській мові й були засвідчені в історичних пам'ятках, художніх творах українського народу. Вони складають основу української лексики й формують національні ознаки мови: *будинок, бондар, громада, жоржина, красень, лелека, мереживо* тощо. На це спрямовує й чинна програма. Знайомство учнів із власне українською лексикою повинно ґрунтуватися, передусім, на *позалінійвальному принципі*, який відображає розвивально-виховний характер словникової роботи. У результаті систематичної копіїткої роботи в активному словнику учнів мають з'явитися такі слова, як *берегиня, варто, водограй, майдан, часопис, гречний* тощо. Для цього використовуються різні види *вправ, переважно на текстовій основі*.

Формуванню стійких умінь добирати відповідно до офіційно-ділового стилю потрібні мовні засоби при створенні висловлювань сприяють стилістичні вправи.

• **Прочитайте текст. Дайте відповідь на поставлене запитання.** Підраховано, що в нашій країні щорічно готується близько мільярда різних документів. Є, звичайно, серед них зайві, непотрібні, такі, що повторюються, однак основна маса необхідна, адже кожен документ – носій інформації, необхідної для того, щоб резулювати відношення між організаціями, планувати, керувати, звітувати... (З журналу). **Яким повинен бути сучасний документ? Викладіть свою думку у формі листа другу.**

• **Виписіть із тексту слова й словосполучення, яким притаманне забарвлення офіційності.** Візитна картка має містити не лише ті відомості, які людина хотіла б про себе залишити, а й сприяти зберіганню в партнера того іміджу, до створення якого людина прагне. Зазвичай візитка – це великий прямокутник білого напівцупкого картону високої якості з текстом, вирукованим типографським способом. Чітких правил щодо розмірів візитних карток немає, але зазвичай у чоловіків вони можуть бути децю більшими, ніж у жінок, наприклад 90-50 мм і 80-40 мм (З журналу).

• **Відредагуйте речення, узяті з тексту документа.** Просимо Вас повідомити вартість 1 шт. комп'ютера, необхідну для внесення в калькуляцію замовника. **Запропонуйте можливі варіанти вживання поданих дієслів з іменниками. Складіть з ними речення.** Зразок: поновити на посаді. Наказую поновити на посаді головного лікаря Петренка С. Т. Заслухати, надати, скласти, розглянути, задовольнити, забезпечити, оголосити, продовжити, вжити, дозволити.

Вияткове значення для учнів старших класів має подальше ознайомлення з **розмовним стилем**, оскільки він забезпечує спілкування всіх громадян суспільства, надає допомогу всім верствам українського етносу в їхніх щоденних життєвих потребах. «Стилістика й риторика використовують розмовний стиль як тло, на якому вибудовують високі, офіційні, урочисті промови, а також окремі елементи цього стилю як засоби досягнення ефекту фамільярності». Це зумовлює введення в навчальний процес **стилістичних вправ**, наприклад:

• **На які особливості усного мовлення вказують сполучення:** *Говорить як по писаному; говорить – заснути можна; говорить по-книжному; говорить по-газетному.*

• **Як ви гадаєте, чи змінилися співвідношення усного й писемного мовлення з появою комп'ютера, мобільного телефону, Інтернету? Який висновок з цього випливає? (поставити питання вчителям).** Кожен учитель на своєму уроці намагається подати цікаво матеріал, щоб діти не лише краще запам'ятовували його, але із задоволенням працювали. / У душ красивих і красива мова, убогість мови – це убогість духу! (В. Іващенко). / Мова – втілена думка. Що багатша думка, то багатша й мова. / Любімо її, вивчаймо її, розвиваймо її! Борімося за красу мови, за правильність мови, за доступність мови, за багатство мови... (М. Рильський).

Підсумковий урок ми проведемо як бойову операцію, де на нас чекатимуть різні перешкоди. А щоб подолати їх, треба добре знати вивчені правила з фонетики, орфоєпії, графіки та орфографії. Будуть на нашому шляху і зупинки – відпочинки. Вирушаючи в дорогу, візьмемо із собою пожитки – знання.

Тенета помилок (коли повторюємо ненаголошені голосні звуки, буквосполучення). Учитель. На нашому шляху перша серйозна перешкода. Пройти її зможуть тільки ті бійці, які зуміють відредагувати текст. Запишіть у зошити: «Редагування тексту». На виконання роботи відводиться три хвилини. Потім один учень іде до дошки. Учні обмінюються зошитами і перевіряють роботи одне одного.

Текст для редагування. Словом можна вбити і ожевити, паранити і вилікувати, посіяти тревогу і безнадю, розсіяти сумнів і засмутити, виклекати посмішку і сльозу, надихнути на працю (В. Сухомлинський). **Прочитайте. У кожній парі словосполучень визначте нормативне.**

скласти іспит, здати іспит; дякую вас, дякую вам; самий активний учень, найактивніший учень;

зустріч зі школярами, зустріч з школярами; вчитися на протязі життя, вчитися протягом життя;

скажіть у двох словах, скажіть двома словами; переливаю[ц'а] вогні, переливаю[т'с'а] вогні;

здавайте питання, ставте питання; зміни впадають в очі, зміни кидаються в очі.

Обов'язковим елементом будь-якого уроку є підсумок. Учні мають дати відповідь на запитання вчителя або закінчити речення. **Підсумки уроку.** Що я навчився(лася) сьогодні? Що я дізнався(лася) нового? Що сподобалося сьогодні на уроці? Що змінив би (ла) б? Чи задоволені результатами своєї роботи? Що вдалось найкраще? Що не вдалось? Які емоції відчуваю зараз?

Своєрідність опрацювання *відомостей зі стилістики* полягає в тому, що воно здійснюється як на спеціальних уроках, так і розосереджено під час вивчення інших тем. Завдання вчителя-словесника полягає в тому, щоб на основі лінгвістичного мінімуму та правильно дібраного дидактичного матеріалу домогтися ефективного формування стійких стилістичних умінь і навичок, забезпечують успіх практичної діяльності.

З метою формування культури мовлення учнів звертається увага на *засоби милозвучності української мови* – чергування окремих голосних і приголосних звуків, спрощення у групах приголосних, використання паралельних форм слів. Досить важливою темою для старшокласників є тема «Милозвучність української мови», оскільки на ЗНО пишуть твори і припускаються помилок на цю тему.

У Київській гімназії східних мов № 1 створено для учнів настінні ілюстрації з використанням фразеологізмів та наголосів слів за підручником О. Авраменка, що допомагають школярам не лише запам'ятати, а й використати цей матеріал при складанні ЗНО з української мови та літератури.

Формуючи мовленнєву культуру на уроках української мови та літератури, спираюся на такі принципи: комунікативний; когнітивний; градуальності; варіативності; цілісності та інтеграції процесів формування лексико-граматичної будови мовлення; створення та підтримання позитивного емоційного фону. А нестандартні уроки потрібні тому, що саме вони є найефективнішим засобом для організації колективної пізнавальної діяльності в дослідницькій роботі школярів, що сприяє досягненню високих результатів в освіті старшокласників [6, с. 44–49].

Система навчання та стимулювання розвитку обдарованих учнів у Київській гімназії східних мов №1 пов'язана з організацією та реалізацією науково-дослідної роботи учнів і формування в них науково-дослідних умінь і навичок в умовах дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня за темою: «Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів». Розвиток культурно-мовних цінностей учнів є складником інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів. Провідною ідеєю дослідження є положення про те, що культурно-мовні цінності – це система створених у певній мовленнєвій культурі усталених логіко-психологічних формулювань, висловлювань, способів організації думок, які дають змогу суб'єкту бути успішним у спілкуванні, діяльності, взаєминах з іншими [8, с. 169–170]. У навчальному закладі діє наукове товариство гімназистів – колективний член Київської Малої академії наук учнівської молоді. Участь учнів у науково-дослідницькій діяльності розглядається як цілеспрямований процес вироблення навичок навчання впродовж усього життя, аналітичного, критичного мислення, комунікації, глибокого засвоєння суті знань, поглиблення інтересу до науки, засвоєння практичної соціальної значущості окремих результатів конкретних досліджень, застосування знань із теорії різних наукових галузей, розроблення стратегій самовдосконалення.

Рівень мовленнєвого розвитку в людей буває різним і залежить він від природжених задатків, а також значною мірою від рівня мотивації людини щодо особистісного вдосконалення, зокрема мовленнєвого, яке зумовлюється ціннісними орієнтирами людини, характе-

ром її світогляду. Отже, ефективність формування національно-мовної особистості залежить від цілеспрямованого пошуку шляхів удосконалення організації мовної освіти, свідомого проектування змісту навчання на основі оптимального поєднання традиційних та інноваційних педагогічних технологій, дидактичних методів, прийомів, форм і засобів. Виявляти здібності учнів, розвивати мовленнєву комунікативну компетентність, навчати бачити прекрасне, емоційно сприймати довкілля, грамотно та образно висловлюватися – таке нелегке завдання ставлю перед собою, хоч праця копітка, об'ємна, вимагає творчого підходу. Наснаги надає впевненість, що уроки української мови та літератури, де панує українське слово, розвивають поетичний хист, уяву, мислення, стають для учнів незабутньою зустріччю із духовністю в українському культурно-мовному ареалі.

Призначення вчителя-філолога – відкривати дітям радість творення, бо, за В. О. Сухомлинським, «відчуття рідного слова, найтонших його відтінків, уміння вималювати словесний художній образ приходять до учня не водночас. Творчій спроможності передують велика робота розуму й душі і самої дитини, і вчителя, найперше завдання якого – побачити й роздмухати творчу жаринку, щоб, зрештою, засвітилася думка через щемке натхненне слово, а то й спалахнула вогнем пристрасті, сіючи у людських душах шляхетні почування, спопеляючи зло, підлість, жорстокість. Учні, у яких учитель зумів пробудити потяг до творчості, щасливі: вони пізнали високу духовну радість, їхні душі полонило диво Слова [10, с. 300]».

Тому, йдучи на урок, пам'ятаю: переді мною діти, які хочуть знати; вони всі здібні; кожен – творча особистість; вони потребують допомоги; я повинна допомогти їм ствердитися!

Висновки. Отже, нині особливо актуальним є питання технологізації навчання, за якої система методів, способів і прийомів забезпечує оптимальну реалізацію освітнього процесу. Результативність формування мовної особистості учня значною мірою залежить саме від правильного вибору методів, прийомів, видів навчальної діяльності, цілеспрямованого пошуку шляхів удосконалення організації процесу навчання мови й мовлення, свідомого проектування змісту навчання на основі оптимального поєднання традиційних та інноваційних педагогічних технологій. Водночас традиційні форми і методи стають підґрунтям наступного їх творчого переосмислення й оновлення. У методиці навчання української мови існують вже усталені та апробовані класифікації методів навчання, які поділяються за рівнем пізнавальної активності учнів, за джерелами знань, за способом взаємодії вчителя й учнів на уроці (О. Біляєв, М. Пентиліук, Т. Донченко, О. Кучерук та ін. [4, с. 7-8]; [7, с. 23–25]).

В основу сучасного процесу навчання і виховання покладено співпрацю і продуктивне спілкування учнів, спрямоване на спільне розв'язання проблем, формування здібностей виділяти важливе, ставити пізнавальні цілі, планувати діяльність, критично міркувати, бути відповідальним у досягненні результатів. Для активного навчання школярів мовлення сучасними технологіями передбачено різноманітні форми навчальної діяльності. Так, на уроках української мови все частіше пропонується групова форма, яка значно розширює можливості співпраці дітей, активізує й розвиває мовленнєві здібності, актуалізує потенційні можливості учнів, формує позитивне ставлення до навчання, забезпечує його мотивацію. Важливу роль відіграє проектна діяльність, що передбачає діяльність як на рівні вчителя, так і на рівні учнів. Підготовка учнями особистісно значущих проектів на лінгвістичні, міжпредметні, соціокультурні теми – це дієвий чинник саморозвитку підростаючого покоління. Значна увага має приділятися формуванню загальнонавчальних умінь і навичок, найвищим рівнем розвитку яких є творчі вміння, що передбачають володіння стратегічними методами пізнання – моделювання, системно-структурний аналіз, прогнозування, асоціації, аналогія тощо. Результатом навчання має стати не засвоєння знань, умінь і навичок, а формування основних компетентностей, які забезпечують успіх практичної діяльності.

Література

1. Балюк В. С. Щодо принципів формування мовленнєвої культури учнів старших класів. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Вінниця, 9-10 лют. 2018 р.). Херсон: Вид-во «Молодий вчений», 2018. С. 5–8.
2. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Українська мова у фокусі перспектив реформування старшої школи. *Молодь і ринок*. 2018. № 4(159). С. 86–92. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.131492>
3. Голуб Н. Б., Дяченко Л. М., Остапенко Н. М., Шляхова В. В. *Технологія сучасного уроку рідної мови* / за ред. Н. М. Остапенко. Черкаси: Відлуння, 1999. 128 с.
4. Кучерук О. А. *Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови*. Житомир: ЖДУ імені І. Франка, 2006. С. 7-8.
5. Масловська Л. Г. Розвиток творчості мовної особистості засобами української мови та літератури. *Дидактика: теорія і практика* / за ред. д-ра пед. наук Г. О. Васильківської. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 128–135.
6. Масловська Л. Г. Роль нестандартних уроків української мови та літератури у формуванні предметної й ключових компетентностей. *Українська мова і література в школі*. 2018. № 3. С. 44–49.
7. Потапенко О. І., Потапенко Г. І., Кожуховська Л. П. та ін. *Методика навчання української мови у ДВНЗ та середніх освітніх закладах. Кредитно-модульний курс*. Київ: Міпеніум, 2006. С. 23–25.
8. Савченко М. П. Науково-теоретичні підходи до розвитку культурно-мовних цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи в гімназії. *Дидактика: теорія і практика* / за ред. д-ра пед. наук Г. О. Васильківської. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 160–171.
9. Скуратівський Л. До питання про значення поняття мовленнєвий розвиток та інші близькі за змістом поняття. *Українська мова і література в школі*. 2005. № 3. С. 2–4.
10. Сухомлинський В. О. Про розумове виховання / Вибр. тв.: в 5-ти т. Київ: Рад. школа, 1977.
11. Українська мова. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. *Українська мова і література в школі*. 2017. № 804. С. 5–8.